

Manlighet och det nordliga rummet¹

AV LENA ESKILSSON

På omslaget till Tore Frängsmyrs bok *Vetenskapsmannen som hjälte* blickar Adolf Erik Nordenskiöld ut över ismassorna med Vega i bakgrunden. Han är väl klädd för kyla. I ena handen håller han en ispik, i den andra en kikare.² På en scen som signalerar nordlighet framträder den heroiske vetenskapsmannen. Nästan lika hjältemodig ter sig Axel Hamberg på den ateljébild av sig själv i fjällmundering — även han med ispik — som finns i den berömda vägledningen för färder i Sarekfjällen.³ Dessa bilder av vetenskap och nordlighet är också bilder av manlighet. Eller snarare ett av de mansideal som framträdde några årtionden kring sekelskiftet. Andra manlighetstyper var den skötsamme arbetaren som kämpade för framtid och modernitet, en annan den strävssamme bonden som ärade Gud och fosterland.⁴ Mitt intresse gäller dock en annan, låt oss kalla den borgerlig, maskulinitet där jag anar en förbindelse mellan det manliga och det nordliga med fjäll- och polarforskningens status och villkor som förbindande länk.

Den koppling jag gör mellan maskulinitet och det nordliga rummet innehåller flera mellanled och aspekter. Däri ingår vetenskapen, turismen, alpinismen och ett sam-

hälle i omvandling — industrialismens genombrott, urbanisering, demokratisering och feminisering, i bemärkelsen att kvinnor långsamt men säkert tillkämpade sig formell och faktisk tillgång till det offentliga.

Manlighet

Min utgångspunkt är att "manlighet" — liksom "kvinnlighet" — formas i sociala och kulturella processer. Vad som anses manligt respektive kvinnligt är därmed historiskt föränderligt. Det är också relationellt i bemärkelsen att genus eller det sociala könet, skapas i interaktionen mellan kvinnor och män, individuellt och strukturellt. Maskulinitet definieras i förhållande till femininitet och tvärtom. Denna process har intresserat kvinnoforskare, som visat att förhållandet mellan män och kvinnor, eller manlighet och kvinnlighet, ofta präglas av differentiering och hierarkisering. Män är det kvinnor inte är. Manlighet har högre status och ställning än kvinnlighet.⁵

Maskulinitet konstrueras emellertid också i relationer mellan män. Dessa könsrelationer innebär en kamp om en hegemonisk eller dominerande maskulinitet.⁶ Det är inte bara manlighet och kvinnlighet som ordnas hierarkiskt, så sker också med olika

manlighetstyper. De män som bäst motsvarar förväntningarna om hur en "riktig karl" ska vara inom en viss kontext har alltså egenskaper som ingår i den hegemoniska manligheten.

Mitt antagande är att man decennierna kring sekelskiftet kan se utvecklingen av en framgångsrik manlighetstyp där det finns en förbindelse mellan just manlighet och nordlighet, i bokstavlig eller symbolisk bemärkelse. Denna manlighet utvecklades inom borgerligheten. Bakgrunden är att det moderna subjektet, som formerades i en historisk process från upplysningen och framåt, inte bara var en man, utan också en representant för medelklassen. Styrka och handlingskraft — som i stort sett alltid i någon form varit attribut för det manliga subjektet — fick då inte överdrivas om medelklass-tillhörigheten skulle upprätthållas.⁷ Fysisk råstyrka i sig — som hos bönder och arbetare — var inte något givet inslag i medelklassmaskuliniteten. Det ideala var i stället en kombination av kroppslig styrka, rationalitet, målmedvetenhet, uthållighet och disciplin. Manlighetsidealen hos ledande grupper i samhället hade under viktorianismen genomgått vissa förändringar. Betoningen på manlig stränghet och allvar kompletterades med respekt för "muskler", både i fysisk och mental bemärkelse.⁸

Denna förändring speglades också i sekelskiftets föreställningar om den sunda kroppen. En i tiden stor och populär genre av hälso- och träningsläror underströk den fysiska träningens betydelse för allmänt välbefinnande, fysiskt såväl som psykiskt. Idén om en sund själ i en sund kropp var gammal, men fördjupades av den borgerligt puritanska askes- och prestationsmoralen. Dessa viktorianska ideal av asketiska och atletiska övningar överensstämde särskilt väl med de krav alpinismen och bergssporten ställde på sina utövare.⁹

Decennierna kring sekelskiftet är också

en period av främst naturvetenskapernas tillväxt och tillämpning i det industriella genombrottets Sverige. Naturvetenskapen blev en betydelsefull faktor i samhällsutvecklingen, något som stod för framsteg och tillväxt. Detta är alltså bakgrunden till bilden av "vetenskapsmannen som hjälte". Vetenskapens roll har skiftat genom tiderna och därmed också föreställningarna om dess utövare. Vetenskapsmannen¹⁰ har varit filosof, teolog, furstetjänare, revolutionär, lärd allvetare och specialist. Under 1800-talet blev så vetenskapsmannen hjälte — eller galning.¹¹ Det är hjältebilden jag är intresserad av här. I denna kan också ingå stråk av galenskap — i bemärkelsen att en del av de vetenskapliga hjältarna var beredda att offra livet för vetenskapens och ärans skull på våghalsiga — t.o.m. dumdristiga — expeditioner och toppbestigningar.

Människans förhållande till naturen var ett viktigt tema vid denna tid, intellektuellt såväl som praktiskt. Vetenskapsmannen blev en sinnebild för tidens strävan att kartlägga och utnyttja naturen. Denna kamp blev särskilt tydlig på två områden, dels upptäcktsresorna i Afrika, dels expeditionerna i norra polarområdet. Polarforskningen försiggick i det nordliga rummet. Detsamma kan sägas om mycken annan forskning i tiden som handlade om att kartlägga och undersöka okända delar av landet. Många av de vita fläckarna på kartan fanns i de otillgängliga fjälltrakterna — hur höga var fjälltopparna?, hur var klimatet?, hur stora var glaciärerna och var de i tillväxt eller avtagande?, hur såg vegetationen ut?, hur var berggrunden beskaffad?

För att ta reda på detta krävdes inte bara akademisk lärdom utan också förmåga att planera och genomföra omfattande expeditioner. Detta innebar att vetenskaplig färdighet måste kombineras med visst praktiskt handlag. Den ideala vetenskapsmannen blev en slags entreprenör. Han måste kunna för-

Den "vetenskaplige hjälten" var beredd att offra livet för vetenskapens och ärans skull. En framstående representant för denna skara var Adolf Erik Nordenskiöld, i dag kanske främst ihågkommen för sitt verk, Vegas färd kring Asien och Europa (1880—1881). Målning av Georg von Rosen, 1886.

handla med samer och nybyggare om hjälp med transporter och vägledning, köpa eller tillverka instrument och utrustning för osäkra klimatförhållanden, beräkna åtgången av mat (och tobak) för sig själv och medhjälparna, förutse eventuella skador och förse sig med allt från medikamenter till material för att laga skor och lappa byxor. Dessutom krävdes fysisk styrka och uthållighet. Här påkallades alltså egenskaper som väl passade det moderna, borgerliga (manliga) subjektet — en kombination av förnuft, företagsamhet, fysisk styrka och framåtanda.

Svenska turistföreningen

Denna kombination av egenskaper förefaller också i stor utsträckning ha varit ideal för medlemmarna i den turistförening som 1885 bildades i Sverige efter norsk förebild. Turistföreningen kom till när den skandinaviska polarforskningen, liksom den stora kartläggningen av Sverige, påbörjats.¹³ Flera geologer, glaciärforskare, polarforskare, bl.a. Nordenskiöld, fanns också med i den första styrelsen. Det existerade således en klar förbindelse mellan vetenskapsmän med det nordliga som undersökningsområde och den tidiga turismen. Gränserna mellan vetenskap och den tidiga fjällturismen var i själva verket ganska flytande. I årsskrifter och handböcker varvades vetenskapliga rön med turistiska råd angående utrustning och vägval. Denna kombination av vetenskap och turism antyds också i de första stadgarna. Förutom att "utveckla och underlätta turistlivet i Sverige" fanns också en målsättning att "göra allt fler trakter af vårt land tillgängliga för turister genom planmessigt anordnade undersökningar och arbeten, hvilkas resultat offentliggöras i de skrifter som årligen af föreningen utgifvas".¹⁴

Den som kanske tydligast personifierade dessa dubbla ambitioner var Axel Hamberg,

som deltagit i flera vetenskapliga expeditioner innan han startade sina utforskningar av de svenska högfjällen. För alla som hade något intresse av fjällen var hans namn välbekant: för vetenskapsmannen, för turisten och för alpinisten. Kapten H.N. Pallin, en hängiven alpinist och medlem i de lappländska fjällkarlarnas klubb, skriver mycket uppskattande om Hamberg, hur: "Sarekfjällen varit underkastade en mångårig, vetenskaplig undersökning av en för svenska förhållanden enastående alpinist, professor-emeritus Axel Hamberg, som bl.a. över området utgivit en utmärkt alpinistisk handbok. Av denna framgår, att Hamberg själv som den förste bestigit icke mindre än fyrtiosex stycken i boken angivna första rangens toppar, däribland åtta stycken belägna över 1 900 meter. Denna alpinistiska gärning är för svenska förhållande så överväldigande, att det fjällområde, där den utförts, ur denna synpunkt ställt alla andra i skuggan."¹⁵ Den handbok Pallin nämner gavs ut av turistföreningen, i vars publikationer Hamberg gärna skrev.

Den turistförening som bildades i Uppsala lockade emellertid inte bara män med någon form av vetenskapligt och/eller alpinistiskt intresse för fjällen och polarområdena, även om dessa var i majoritet under föreningens första år. Turistföreningen var länge i huvudsak en mansförening som tilltalade många "vanliga" medel- och överklassmän: militärer, grosshandlare och jurister. Intresset var i första hand inriktat på fjällen, vilket framgår av såväl retorik som statistik. Mellan 1886 och 1915 innehöll årsskriften omkring ett tusen uppsatser. Skriften hade då gått ut i en upplaga på närmare en miljon exemplar. Ser man uppsatserna fördelade efter landskap låg Lappland högst och som nummer två kom Jämtland. Huvudparten av de resurser som föreningen satsade gick också till de jämtländska och lappländska fjälltrakterna.¹⁶ Föreningens in-

riktning på fjällen får ses mot bakgrund av tidens positivt laddade föreställningar om det nordliga. Norrland var framtidslandet.¹⁷ Här fanns stora naturresurser av både emotionellt och materiellt slag. I detta framtidens land fanns alltså mycket att hämta för den företagsamme mannen — att uppleva, exploatera, kartlägga och besegra.

I stor utsträckning har fjällförälskelsen ingått i de flesta STF-ideologers själv- eller världsbild. Denna känsla delades också ganska länge av medlemmarna. Kärleken till fjällen och vildmarken passade på många sätt in i den borgerliga kulturens världsbild och morallära. Den moraliska aspekten av fjällvandringar och andra strapatser går som en röd tråd genom många färdberättelser och råd i årsskrifterna. I en uppsats om bergsklättring i *STF:s årsskrift* 1889 gav Louis Améen, styrelseledamot i STF och senare ordförande, på olika sätt uttryck för detta:

Bergsbestigningspassionens möjlighet kan emellertid ingen annan inse än den, som fattar, att det är det steg för steg med framgång krönta sträfvandet efter ett mål, som är det egentliga nöjet här i världen, att genomdrifvandet af en föresats kan förorsaka en människa oändligt mycket större njutning än t.ex. åskådandet af vacker natur eller vilken annan som helst af de passiva sysselsättningar man vanligen kallar nöjen.¹⁸

Man kan byta ut "bergsbestigning" mot andra storslagna strapatser. Det handlar om att besegra svårigheter med rätt kombination av förnuft, styrka och målmedvetenhet. På denna scen, där aktivitet är överordnad den passiva njutningen, är det nästan uteslutande män som agerar. Bergsbestigningar och vistelser i högfjällsområden blev symboliska aktiviteter när det gällde mannens kamp mot naturen. Denna kamp beskrevs ibland i klart könsviktade termer. Vildmarken eller fjälltopparna var "jungfruliga" — särskilt om de tidigare inte intagits eller bestigits. Naturen var en "hon" som skulle studeras och övervinnas. I den uppsats om

bergsklättring jag tidigare nämnde gav Louis Améen uttryck för betydelsen av fjällen som motståndare att besegra. Han betonar dock den moraliska aspekten av kampen:

Galdhøpiggen, Norges och Nordeuropas högsta berg, var på 1850-talet knappast känt af någon människa (...) Numera finnes det deremot väl knappast någon vacker sommardag, som icke fjället bestiges af stora turistskaror, deribland en hel mängd damer. Galdhøpiggen betraktas för närvarande nästan med förakt af hvarje rättskaffens tindestigare. Den erbjuder icke nog svårigheter att öfvervinna. Den är för medgörlig. Det är demoraliserande att kämpa med en sådan motståndare.

I denna värld var kvinnor undantag. Detta markeras ju också av Améen. Fjälltopparna var motståndare som helst skulle betvingas av män. Strapatser och bergsbestigningar ingick inte i sekelskiftets föreställningarna om vad som passade borgerlighetens kvinnor. Turistföreningens årsskrift innehöll 1889 också en artikel med särskilda råd till kvinnliga turister. Där underströks att routen för en kvinna skulle väljas så att den inte medförde större strapatser: "Låt — utan afvundsjuka — herrarna behålla tindestigningarnes triumfer."¹⁹

Underlägsna män

Det nordliga rummet var alltså ingen lämplig plats för borgarklassens bräckliga kvinnor. Möjligen gick det an för damer att vandra i låglänt och lättgången fjällterräng, helst i manligt sällskap. Kvinnor ansågs däremot inte besitta den fysiska och psykiska styrka som behövdes för att klara av expeditionliknande färder. Men inte heller alla män hade kapacitet nog att på rätt sätt besegra fjälltopparna och vildmarken. Även nybyggare, samer och andra som engagerades som bärare och vägvisare saknade en del av de erfoderliga egenskaperna. Detta ligger ju också i föreställningen om hierarkier mel-

lan olika "manligheter". Man kan säga att dessa män, etniskt och klassmässigt underordnade, var underordnade just för att de saknade flera av de kvaliteter som ingick i den målmedvetna borgerliga manligheten. De hade kanske den fysiska styrkan och uthålligheten, men saknade det rationella förhållningssättet, kunskapen och ibland också modet och moralen. Här utgår jag från beskrivningar i vissa reseberättelser där samer, nybyggare och bärare inte sällan beskrivs som fega, lynniga, manipulerande och allmänt obegåvade.²⁰

Även hos veteranen Axel Hamberg kan man se hur förhållandet till vägvisare och bärare präglas av viss överlägsenhet och ibland irritation över att strejkande samer och opålitliga nybyggare störde planeringen och fördröjde expeditionernas genomförande. För Hamberg var ju dessa medhjälpare den absoluta förutsättningen för de långa forskningsfärderna i fjällen och han bemötte dem inte alls ovänligt eller aggressivt. Snarare som naturfenomen. Trilskande samer behandlades som oväder — man slog läger, gjorde upp eld, kokade kaffe, rökte och väntade på att det skulle gå över!

Medhjälparnas eventuella bedrifter, toppbestigningar t.ex., verkar heller inte ha räknats som likvärdiga med dem som utfördes av expeditionsledaren eller expeditionsledningen. Den blivande geologen och polarforskaren Johan Alfred Björling besteg 1889 Kebnekaise. Han brukar anges som dess förste svenske bestigare, trots att Rabot, som var Kebnekaises förste dokumenterade bestigare, hade en i Norge bosatt svensk som bärare och vägvisare upp på toppen. Året efter beskrev så Björling sin bedrift i STF:s årsskrift. I sin tjänst hade han då finländaren Hartvig Johansson Fjellborg. Av beskrivningen att döma var denne tämligen oduglig som visare, han hittade inga vadvägar, var tveksam om vägvalet och hans förslag till varifrån fjället skulle bestigas var oenom-

förbara. När sen sällskapet efter mycken möda närmade sig toppen nekade finländaren att gå vidare. Han var rädd att störta ned och begravas av snön. Hartvig Johansson bedömde naturen som sig övermäktig och kunde antagligen inte se någon anledning till att riskera liv och lem bara för att komma upp på en fjälltopp. Så icke Björling med sällskap som tappert kämpade vidare och krypande nådde sitt högt åtrådda mål ett hundratal meter längre upp. De hade då vandrat nästan oavbrutet i tretton ansträngande timmar.²¹

I det nordliga rummets manlighet ingick emellertid inte bara rationella och moraliska kvaliteter och beredskap för strapatser. Även emotionella behov kunde tillfredställas. De flesta tidiga fjällreseberättelser i turistföreningens årsskrifter — även de mest vetenskapligt hållna — innehöll mer eller mindre andäktigt välformulerade betraktelser över den storslagna naturens skönhet och de höga topparnas mäktighet. Ett tema som återkommer är behovet att i naturens ensamhet återerövra känslan av helhet och sammanhang. "Styr som örnen din färd till fjällen: här finns ensliga, tysta ställen, där du kan träffa dig själv i fred", skrev Frithiof Holmgren, turistföreningens förste ordförande, i dikten "Åreskutan" där han fångade tidens manliga längtan efter fjällandskapets helande verkan.²² Längtan efter vila från den nervösa tiden, det rastlösa arbetet och det bullrande livet inom de stora städerna uttrycktes också av Améen: Fjällen är goda "reparationsanstalter för utnötta människomekanismer".²³

Den borgerliga manlighetens kris

Alla dessa forskare, fjällturister och alpinister — varav Nordenskiöld, Hamberg, Björling och Améen är idealtypiska exempel — agerade framgångsrikt i det nordliga rummet

*Sarekfjällens klassiske skildrare, Axel Hamberg, poserade iförd fjällmun-
dering och obligatorisk ispi. Bilden ur Hamberg, A., Sarekfjällen (1922).*

decennierna kring sekelskiftet. Detta sekel-
skifte var också en tid då allt fler oroades av
de stora förändringar som ägde rum i sam-
hället och den ideologiska omtolkningen av
världen som dessa medförde. Denna sam-
hälleliga vånda kanaliserades i en identi-
tetskris som också betecknats som en kris
för maskuliniteten. Den manlighet/virilitet
som förknippades med skapande, styrka,
framsteg och logik hotades av den kvinnlig-

het/feminitet som ansågs som passiv, själv-
utgivande, svag och irrationell.²⁴ När de
borgerliga kvinnorna — och de organise-
rade arbetarna — började röra på sig och
kräva större utrymme ifrågasattes och ut-
manades också den borgerliga manligheten.
Den traditionella patriarkala manligheten
med strukturell bas i kyrka, bruk och bond-
gårdar behövde stärkas med nya egenskaper
för att bemöta den nya tidens hot och krav.

För borgerskapets män kunde de vetenskapliga hjältarna — med ispik, kikare och kunskap — fungera som identifikationsobjekt. Hos dessa förebilder som tränats i det nordliga fanns den styrka och målmedvetenhet som skulle segra — inte bara över kvinnlighetens förvekligande erotik utan också över svagare, räddhågsnare män. Eller över starkare män inriktade på klasskamp.

Alla kunde naturligtvis inte bli polarforskare. Många fler kunde som turist träna manliga dygder genom att vandra i fjällen, klättra i berg och skriva rapporter i turistföreningens årsskrift. Åtminstone kunde man läsa om, och kanske inspireras av, andras bedrifter. Turistföreningen växte snabbt och årsskriften blev näst efter bibeln och almanackan landets mest spridda bok. Föreningen startade 1885 med sjuttiofyra medlemmar, samtliga män tillhörande överklassen. 1915 har medlemsantalet stigit till sextiotusen, de flesta av dessa var fortfarande män tillhörande över- eller medelklass. Årsskriften gick ut till alla medlemmar. Medlemskap i turistföreningen kunde på så sätt bidra till konstruktionen och stärkandet av den borgerliga manligheten — hos unga såväl som äldre män. Den framgångsrike mannen var också turist. Om det var i verklighetens eller fantasins värld spelade kanske mindre roll.

Från fjällbygd till hembygd

När samhället en bit in på 1900-talet började demokratiseras, förändrades också turistföreningens verksamhet och målsättningar. Hembygden började efterträda fjällen som prioriterat turistområde. 1915 handlade Svenska turistföreningens årsskrift huvudsakligen om Uppland. Därmed inleddes den första landskapsserien i årsskriftens långa historia. Turistföreningen kom därmed ned från det karga fjället och vandrade in i

hembygdens lättillgängligare sommarhage. Ungefär samtidigt med landskapsserien kan man se en breddning av STF-verksamheten i dess strävan att nå allt fler svenskar. Även kvinnor och arbetare sågs nu som möjliga turister och föreningen var ingen exklusiv herrklubb längre. Borgerligt manliga egenskaper som mod, styrka och förnuft var inte lika nödvändiga i hembygden som i fjällen. Den cyklande husmodern och vandrande ungdomen ersatte efterhand den vetenskapliga vildmarksmannen som idealtypisk turist.²⁵ Denna process kan också ses mot bakgrund av en förändring i människans förhållande till naturen. Det gamla bondesamhällets produktionslandskap trängdes undan till förmån för industrialismens och borgerskapets konsumtionslandskap.²⁶

I detta skede bildades De lappländska fjällkarlarnas klubb. Klubbens syfte var "att sammanföra lappländska vinterfjällmän till vidmakthållandet av intresset för skidloppning i Lapplandsfjällen samt till sådan därmed i samband stående verksamhet, som klubben kan finna anledning utöva." Stadgarna föreskrev stränga alpinistiska och skidsportsliga kompetensvillkor för dem som ville vinna och bibehålla medlemskap i klubben. Endast tjugo ordinarie medlemmar skulle finnas, därutöver kunde högst tre hedersledamöter vinna inträde. Axel Hamberg var ordförande.²⁷ I ett ursprungligt förslag till stadgar fanns också kravet på att man skulle ha varit med om fjällturer där man utsatts för livsfara, "oundviklig kroppsskada till följd av strapatser, bestigning före någon annan av topp över 1 200 meters höjd, färd ovan trädgränsen av minst åttio kilometers längd eller av minst tre dygns varaktighet eller ock av annan därmed jämförlig prestation".²⁸ Detta ströks dock. Där emot gällde det för medlemmarnas färder, att man skulle förena genomtänkt planläggning och noggranna förberedelser med ihärdighet och framåtanda vid genomförandet.

Man skulle också med hjälpsamhet och hänsyn vara sina medmänniskor till stöd och glädje i fjällen. En fjällkarl skulle också med sina färder söka främja det vetenskapliga utforskandet av Sveriges fjäll samt undvika kortspel och dryckeslag till fjälls.

Man kan se organiseringen av dessa sista karllakarlar i sitt slag som ett tecken på att något var på väg att förändras. Kopplingen mellan borgerliga manliga dygder och nordlighet tunnades ut. Det fanns uppenbarligen ett behov av att markera förbindelsen mellan manlighet, fjäll, snö och strapatser i en tid när demokratisering och feminisering tilltog i det som skulle bli det svenska folkhemmet. De vetenskapliga hjältarna i detta nya samhälle var inte längre polarforskare, utan läkare, lärare, tekniker och samhällsexperter av olika slag — och kön. Till detta krävdes andra egenskaper än de som fanns hos fjällkarlar och forskare med ispik.

Noter

- ¹ Denna artikel bygger på ett föredrag som hölls vid en nätverkskonferens för The Northern Space: Images, Knowledge, Aesthetics, i Hundested, Danmark 6—8 oktober 1995.
- ² Se Tore Frängsmyr om aspekter på vetenskapshistorien (Frängsmyr 1984). Oljemålningen är utförd av Georg von Rosen och hänger på Nationalmuseum i Stockholm.
- ³ Axel Hambergs vägledning för färder i högfjällen gavs ut första gången 1922 (Hamberg 1982).
- ⁴ För inspiration till studier av dessa "manligheter" se t.ex. Ronny Ambjörnsson (1988) och hans reflexioner om bonden i dikt och verklighet (i Larsson 1993).
- ⁵ Om genusystemet, se Yvonne Hirdman i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988:3.
- ⁶ Se t.ex. Connell (1987).
- ⁷ Resonemang om det moderna subjektet, se Ida Blom i *Nytt Norsk Tidsskrift* 1995:2.
- ⁸ Om manlighetsidealens förändringar se Michael Roper & John Tosh i *Manful Assertions* (1991). Av intresse är också Norman Vances analys av den "kristna" manligheten under viktorianismen (1985).

- ⁹ Karin Johannisson i "Det sköna i det vilda", i *Paradiset och vildmarken* (1984).
- ¹⁰ Jag skriver "vetenskapsmannen" — "vetenskapskvinnan" är en så sen och udda företeelse att inga stereotyper utvecklats.
- ¹¹ Frängsmyr (1984).
- ¹² Heidi Richardson analyserar i *Kraftanstrengelse og ensomhet* (1994) det norska friluftslivets kulturella konstruktioner där flera paralleller med den svenska utvecklingen kan konstateras.
- ¹³ Gunnar Eriksson (1978).
- ¹⁴ Stadgar i *Svenska turistföreningens årsskrift* 1886.
- ¹⁵ H.N. Pallin, "Ur en fjälltopps historia", i *Ultima Thule*, Årsskrift för de lappländska fjällkarlarnas klubb 1929, s. 20.
- ¹⁶ STF:s broschyr N:o 55.
- ¹⁷ Om Norrland som framtidslandet, se Sverker Sörlin (1988).
- ¹⁸ *STF:s årsskrift* 1889, s. 54.
- ¹⁹ *STF:s årsskrift* 1889, s. 92.
- ²⁰ Se t.ex. *STF:s årsskrift* 1898, s. 187 ff samt Axel Hamberg i *STF:s årsskrift* 1897.
- ²¹ En beskrivning av denna bestigning finns i *STF:s årsskrift* 1890, s. 77 f.
- ²² Citat hämtat ur *STF 1885—1935*, 1935, s. 13.
- ²³ *Svenska turistföreningens årsskrift* 1889, s. 52.
- ²⁴ Temat diskuteras av Ulla Wikander i inledningen till *Det evigt kvinnliga. En historia om förändring* (1994).
- ²⁵ Denna utveckling behandlas av Lena Eskilsson i *Historisk tidskrift* 1996: 1 eller 2.
- ²⁶ Se Jonas Frykman & Orvar Löfgren (1979).
- ²⁷ Klubben bildades vid ett sammanträde på Hasselbacken i Stockholm i augusti 1920. Se *Ultima Thule* 1929 samt Halvar Sehlin i *Till fjälls* 1990—1991.
- ²⁸ Kopia av förslag till stadgar för De lappländska fjällmännens klubb finns hos författaren.

Referenser

- Ambjörnsson, Ronny, 1988. *Den skötsamme arbetaren*. Stockholm: Carlssons.
- Améen, Louis, 1889. "Om bergsklättring." I: *Svenska turistföreningens årsskrift* 1889.
- Anrick, Carl-Julius, 1935. *STF 1885—1935*. Stockholm.
- Björling, Johan Alfred, 1890. "En bestigning af Kebnekaise." I: *STF:s årsskrift* 1890.
- Blom, Ida, 1995. "Fra det moderne til det postmoderne subject." I: *Nytt Norsk Tidsskrift* 1995:2.
- Connell, Robert, 1987. *Gender & Power*. London: Polity Press.

- Eriksson, Gunnar, 1978. *Kartläggarna*. Umeå.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, 1979. *Den kultiverade människan*. Lund: Liber Läromedel.
- Frängsmyr, Tore, 1984. *Vetenskapsmannen som hjälte*. Stockholm: Norstedts.
- Hamberg, Axel, 1897. "Resor i Kvikkjokks högfjäll sommaren 1896." I: *STF:s årsskrift 1897*.
- Hamberg, Axel, (1922) 1982. *Sarekfjällen. Vägledning för färder i högfjällen mellan Lule Älvs källarmar*. Stockholm: Rediva.
- Hirdman, Yvonne, 1988. "Genussystemet — reflexioner kring kvinnors sociala underordning." I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988:3.
- Johannisson, Karin, 1984. "Det sköna i det vilda." I: *Paradiset och vildmarken*, red. Tore Frängsmyr. Stockholm: Liber.
- Larsson, Bo, (red.), 1993. *Bonden i dikt och verklighet*. Stockholm: Nordiska museet.
- "Några ord till våra kvinnliga turister", *STF:s årsskrift* 1889.
- Pallin, H.N., 1929. "Ur en fjälltopps historia." I: *Ultima Thule, Årsskrift för de lappländska fjällkarlarnas klubb*. Stockholm.
- Richardson, Heidi, 1994. *Kraftanstrengelse og ensomhet, hovedoppgave i etnologi 1994*, Institutt for kunsthistorie og kulturvitenskap, UiB.
- Roper, Michael & Tosh, John, 1991. "Historians and the politics of masculinity." I: *Manful Assertions*, (eds.) Roper & Tosh. London/New York: Routledge.
- Svenska turistföreningen. *Några siffror och bilder från dess verksamhet 1885—1915*. Svenska turistföreningens broschyr 55.
- Svenska turistföreningens årsskrift 1:1886.
- Sörlin, Sverker, 1988. *Framtidslandet. Debatten om Norrland och naturresurserna under det industriella genombrottet*. Stockholm: Carlssons.
- Vance, Norman, 1985. *The Sinews of the Spirit: The Ideal of Christian Manliness in Victorian Literature and Religious Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wikander, Ulla, 1994. "Sekelskiftet 1900. Konstruktionen av en nygammal kvinnlighet." I: *Det evigt*

kvinnliga. En historia om förändring. Stockholm: Tidens förlag.

Winge, Knut, 1898. "Sommarlif i högfjällen." I: *STF:s årsskrift* 1898.

Summary

Masculinity and the Northern Space

The object of this article is to discuss how images of science and northern space were also images of a type of masculinity which emerged in the decades around the turn of the century. The connection made between masculinity and the north comprises several aspects, including science, tourism, mountaineering and a society in the throes of change. The premise is that "masculinity" (like "femininity") is shaped by social and cultural processes. However masculinity is also constructed in relation to other men. These gender relationships imply a struggle for male hegemony. The hypothesis is that at the turn of the century, the development of a successful masculine type featuring a connection between masculinity and the north, literally or symbolically, can be observed.

The turn of the century also comprised a period of development within the natural sciences and their application to industry during the industrial breakthrough in Sweden. Mankind's struggle against nature was an important theme at that time. The explorer personified mankind's struggle to chart and subjugate nature. This struggle was particularly evident in two regions — the voyages of discovery to Africa and the expeditions into the northern Arctic. This meant that academic scientific ability need to be combined with practical skills, deliberation and stamina. In other words, here were demanded all the characteristics deemed fitting for the modern, middle-class (male) subject, a combination of rationality, enterprise and physical strength — particularly suited to adventures in the mountains and in the north.